

УДК 35.072

О. А. Пушкарь,

к. ю. н., адвокат

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-0568>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.2.199

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

O. Pushkar,

PhD in Law, Lawyer

THE CONCEPT OF INFORMATION SOCIETY AND INFORMATION SPACE AS OBJECTS OF STATE INFORMATION POLICY

Визначено, що інформаційне суспільство як етап розвитку цивілізації часто прирівнюють до постіндустріального суспільства, тобто суспільству, де сфера інформація є продуктом масового виробництва, поширення та споживання. Перехід до інформаційного суспільства знаменує інформаційна революція, пов'язана з розвитком та повсюдним поширенням нових інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед — мережі інтернет. Нині високі показники розвитку інформаційно-комунікаційних технологій показують такі країни, як Ісландія, Південна Корея, Швейцарія, Данія, Великобританія, Гонконг, Нідерланди, Норвегія, Люксембург, Японія.

Встановлено, що інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє становленню інформаційного суспільства, впливає на систему суспільних відносин, і далі — поведінкові настанови людей, за допомогою технічних засобів, що отримали доступ до практично необмежених інформаційних ресурсів та відносну свободу швидкої та адресної комунікації. Таким чином, індивід залежить від інформаційного простору, який стає ще одним середовищем його проживання та від джерел інформації. Досі найбільш адекватними джерелами масової інформації, здатної вплинути на поведінку та світогляд людини, є ЗМІ.

Доведено, що інформаційне суспільство має стати новим етапом розвитку цивілізації: речовинно-матеріальна, енергетична індустріальна система має перейти до якісно нової, інформаційної. Створення інформаційного суспільства пов'язані з інформатизацією переважають у всіх сферах, починаючи від рівня до побутового. Метою інформатизації як процесу є синтез високоорганізованого інформаційного середовища — інформаційного простору.

Встановлено, що концепції інформаційного суспільства спираються різні сфери суспільства. Серед підходів існує і такий, що спирається на географічний критерій. Головний акцент робиться на інформаційні мережі, які пов'язують різні місця, а потім можуть надати глибокий вплив на організацію часу та простору. Стало звичиним виділяти центральне місце інформаційних мереж, які можуть зв'язати між собою різні точки всередині та поза офісом, містом, регіоном, континентом і навіть усім світом.

Отже, в інформаційному суспільстві відбуваються зміни у сфері виробництва, в економічних відносинах, характері роботи, але також і в невиробничій сфері. Інформаційна культура створює новий тип освіти, орієнтований на безперервне саморозвиток та самоосвіту людини. У такому суспільстві зростає роль духовних потреб, причому їх задоволення набуває самоцінного характеру, а наука з форми суспільної свідомості стає продуктивною силою.

It is determined that the information society as a stage of civilization development is often equated with a post-industrial society, that is, a society where the information sphere is a product of mass production, distribution and consumption. The transition to an information society is marked by the information revolution associated with the development and widespread spread of new information and communication technologies, primarily the Internet. Currently, high indicators of the development of information and communication technologies are shown by such countries as Iceland, South Korea, Switzerland, Denmark, Great Britain, Hong Kong, the Netherlands, Norway, Luxembourg, Japan.

It is established that the intensive development of information and communication technologies contributes to the formation of an information society, affects the system of social relations, and further — the behavioral

guidelines of people, with the help of technical means that have gained access to practically unlimited information resources and relative freedom of fast and targeted communication. Thus, the individual depends on the information space, which becomes another environment for his habitat and on sources of information. The media are still the most adequate sources of mass information capable of influencing human behavior and worldview.

It has been proven that the information society should become a new stage in the development of civilization: the material, energy industrial system should move to a qualitatively new, informational one. The creation of an information society related to informatization prevails in all spheres, from the level to the everyday. The goal of informatization as a process is the synthesis of a highly organized information environment — information space.

It has been established that the concepts of the information society are based on different spheres of society. Among the approaches there is also one that is based on the geographical criterion. The main emphasis is placed on information networks that connect different places, and then can have a profound impact on the organization of time and space. It has become customary to single out the central place of information networks that can connect different points inside and outside the office, city, region, continent and even the whole world.

Thus, in the information society, changes are taking place in the sphere of production, in economic relations, in the nature of work, but also in the non-productive sphere. Information culture creates a new type of education, focused on continuous self-development and self-education of a person. In such a society, the role of spiritual needs increases, and their satisfaction acquires an intrinsic value, and science from a form of social consciousness becomes a productive force.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційний простір, об'єкти державної інформаційної політики.

Keywords: information society, information space, objects of state information policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Концепція інформаційного суспільства виникла з концепцій сучасних соціологів, що виділяють три типи суспільства: традиційне, індустріальне, постіндустріальне. Постіндустріальне суспільство у свою чергу отримало другу назву — інформаційне суспільство. Інформаційне суспільство отримало свою назву від головного чинника — інформації. У цій назві також можна простежити виробничо-економічну складову: вважається, що в інформаційному суспільстві основною сферою виробництва, де зайнято досить більшу кількість людей, є сфера виробництва, зберігання, переробки та реалізації інформації. Хоча головною формою інформації визнаються знання, не можна не помітити, що тут є товаром масового виробництва та масового споживання. У рамках розвитку інформаційного суспільства, засоби масової інформації набувають нової ролі: медіа в інформаційному суспільстві стають не засобом передачі інформації про реальність, а засобом конструювання реальності та формування ставлення аудиторії до дійсності.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Теоретичне обґрунтування інформаційно-комунікаційних та соціокультурних трансформацій, що відбуваються в сучасному інформаційному суспільстві, відбито у працях Д. Белла, М. Кастельса, М. Фрідмана та ін.

Взаємодія ЗМІ та органів влади ґрунтується на реалізації положень інформаційної політики, зокрема тих положень, що стосуються формування сприятливого іміджу міста та регіону, консолідації суспільства, підвищення ефективності управління, забезпечення прав людини на отримання своєчасної актуальної інформації

про діяльність органів влади, висвітлення коштів масової інформації соціально-економічних та політичних проблем, подій, досягнень.

При всій важливості проведених досліджень поза увагою науковців залишилися аспекти визначення інформаційного суспільства та інформаційного простору як об'єктів державної інформаційної політики.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Надати визначення інформаційного суспільства та інформаційного простору як об'єктів державної інформаційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Основними рисами інформаційного суспільства можна назвати:

- у всіх сферах суспільства (політика, економіка, соціум, культура) збільшується роль інформаційних технологій, інформації, знань;

- збільшення кількості людей, зайнятих у сфері створення та розвитку інформаційних технологій, комунікацій та у сфері виробництва інформаційних продуктів та послуг; причому виробництво та поширення стає не тільки основною професійною діяльністю, а й засобом просування, реклами, формування власного іміджу професіонала/особи, а також хобі, розрахованим на масову аудиторію;

- прискорена інформатизація суспільства з використанням мережі Інтернет, а також цифрового та супутникового телебачення та мережевих ЗМІ;

- формування глобального інформаційного простору, який забезпечує доступ людини до інформацій-

них ресурсів за межами її країни для задоволення її потреби в інформаційних продуктах та послугах в особистих чи професійних цілях, забезпечує інформаційну взаємодію людей, незважаючи на державні кордони;

— розвиток елементів електронних держав, уряду, демократії, інформаційної економіки, цифрових ринків, електронних соціальних об'єднань;

— кількісне зростання майданчиків для поширення масової інформації, у тому числі за рахунок традиційних та мережевих медіа;

— прискорення зміни тенденцій поширення та споживання інформації.

Саме поняття "інформаційне суспільство" виникло у 1940-х роках разом із виникненням кібернетики — науки, що розкриває загальні правила процесів управління та передачі інформації в машинах, живих організмах та суспільстві. У широке вживання термін "інформаційне суспільство" увійшов із початком комп'ютеризації, активного розвитку інформаційних та цифрових технологій.

Багато визначень поняття "інформаційне суспільство" засновані на кількісних показниках (відсоток ВВП, забезпечений інформацією). Однак, на думку ряду дослідників, кількісні показники не дають підстав для того, щоб визначити інформаційне суспільство, як новий тип суспільства. Один із підходів до визначення інформаційного суспільства розглядає не те, що сьогодні побільшало інформації, а те, що ця інформація здатна змінити спосіб життя людей, які мають певну інформацію. У зв'язку з цим ряд дослідників відмовляється від статистичних вимірів інформації та пов'язаних із нею показників, що визначають інформаційне суспільство. Інформація має відігравати якісну роль, при цьому не обов'язково, щоб велика кількість робочих місць припадала саме на інформаційно-комунікаційну сферу або щоб економіка базувалася на виробництві та розповсюдженні інформаційних продуктів.

Д. Белл стверджує, що "постіндустріальне суспільство — це інформаційне суспільство" [2, с. 195]. Пояснюючи роль значущості інформації, він наголошує на способі життя людей у різні епохи: у доіндустріальному це фізична сила і взаємодія з природою, індустріальній обіцянці — домінування машин та раціоналізму, у постіндустріальному (інформаційному) — "життя засноване на послугах та на взаємодії з людьми" [2, с. 227]. На послугах — інформаційних, на взаємодії з людьми побудовано роботу сучасних засобів масової інформації, великі можливості для цього мають мережні ЗМІ.

За М. Кастельсом, початок інформаційного суспільства походить від 1970-х років, коли виникла капіталістична криза післявоєнного устрою, що збіглася з виникненням "інформаційного способу розвитку" [2], тісно пов'язаного зі зростанням інформації та комунікаційних технологій, розвитком умов для їх масового поширення. М. Кастельс вказує, що пріоритетне значення інформації характерне для будь-якого етапу суспільного розвитку, а вже термін "інформаційне" вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам, що виникають в даний історичний період, генерування, обробка та передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності та влади [2, с. 29]. Термін "інформаційна епоха", на його думку, має більшу аналі-

тичну цінність, оскільки дозволяє описати період змін у інформаційної, інформаційно-технологічної і комунікаційної сферах, починаючи з 1970-х років.

Відповідно до уявлень Кастельса, сучасний етап розвитку суспільства можна назвати і "інформаційним" та "інформаційним", тобто суспільством, в якому значущість інформації, як засоби розвитку політики, економіки, соціуму та культури, поєднується з новітніми потужними технологіями створення, обробки та презентації інформації. Говорячи про уявлення М. Кастельса, слід згадати такий термін, як "віртуальна реальність". "Це — система, в якій сама реальність (тобто матеріальне / символічне існування людей) повністю захоплена, повністю занурена у віртуальні образи, у вигаданий світ, світ, у якому зовнішні репрезентації перебувають не лише на екрані, через який передається досвід, але й самі стають досвідом" [2, с. 205]. Таким чином, взаємодіючи з віртуальним світом, зі світом мережі інтернет, індивід виявляється у світі хоч і віртуальному, але водночас реальному.

Таким чином, дослідники в результаті сходяться в тому, що це не так кількісне зростання інформації, скільки той факт, що вона стала важливою стратегічною роллю в нашій діяльності, починаючи з відпочинку, включаючи ділову активність та роботу уряду.

Уточнюючи поняття "інформаційне суспільство", М. Фрідман говорить про множинні природи даного явища: "це одночасно і нова історична епоха розвитку людської цивілізації, що характеризується глобальним об'єднанням людей на основі усупільнення інтелектуальних ресурсів людства для вирішення найважливіших проблем сучасності; і форма існування суспільної свідомості, що ґрунтується на сукупності колективних уявлень про лідируючу роль інтелекту у суспільно-історичному розвитку; та новий тип світогляду" [3, с. 27—28]. У цьому визначенні є посилання на якісні характеристики поняття "інформаційне суспільство". Вчений також каже, що робота з інформацією має бути орієнтована на потреби аудиторії, у тому числі щодо покращення якості життя. Найчастіше така інформація може бути у повідомленнях засобів.

Отже, інформаційне суспільство як етап розвитку цивілізації часто прирівнюють до постіндустріального суспільства, тобто суспільству, де сфера інформації є продуктом масового виробництва, поширення та споживання. Перехід до інформаційного суспільства знаменує інформаційна революція, пов'язана з розвитком та повсюдним поширенням нових інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед — мережі інтернет. Нині високі показники розвитку інформаційно-комунікаційних технологій показують такі країни, як Ісландія, Південна Корея, Швейцарія, Данія, Великобританія, Гонконг, Нідерланди, Норвегія, Люксембург, Японія.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що сприяє становленню інформаційного суспільства, впливає на систему суспільних відносин, і далі — поведінкові настанови людей, за допомогою технічних засобів, що отримали доступ до практично необмежених інформаційних ресурсів та відносно свободу швидкої та адресної комунікації.

"Інформаційне суспільство передбачає, що більшість населення залежить від інформації та, як наслідок,

від її джерел" [3, с. 64—65]. Таким чином, індивід залежить від інформаційного простору, який стає ще одним середовищем його проживання та від джерел інформації. Досі найбільш адекватними джерелами масової інформації, здатної вплинути на поведінку та світогляд людини, є ЗМІ.

Інформаційне суспільство має стати новим етапом розвитку цивілізації: речовинно-матеріальна, енергетична індустріальна система має перейти до якісно нової, інформаційної. Створення інформаційного суспільства пов'язані з інформатизацією переважають у всіх сферах, починаючи від рівня до побутового. Метою інформатизації як процесу є синтез високоорганізованого інформаційного середовища — інформаційного простору.

Концепції інформаційного суспільства спираються різні сфери суспільства. Серед підходів існує і такий, що спирається на географічний критерій. Головний акцент робиться на інформаційні мережі, які пов'язують різні місця, а потім можуть надати глибокий вплив на організацію часу та простору. Стало звичним виділяти центральне місце інформаційних мереж, які можуть зв'язати між собою різні точки всередині та поза офісом, містом, регіоном, континентом і навіть усім світом.

Отже, в інформаційному суспільстві відбуваються зміни у сфері виробництва, в економічних відносинах, характері роботи, але також і в невиробничій сфері. Інформаційна культура створює новий тип освіти, орієнтований на безперервне саморозвиток та самоосвіту людини. У такому суспільстві зростає роль духовних потреб, причому їх задоволення набуває самоцінного характеру, а наука з форми суспільної свідомості стає продуктивною силою.

Таким чином, до названих вище характеристик інформаційного суспільства додаються:

- у соціальній сфері відбуваються кардинальні зміни, внаслідок чого розширюється сфера інформаційної діяльності та послуг; автоматизація всіх галузей виробництва та управління;

- виникають технології, які забезпечують вільний доступ до інформації для людини;

- з'являється інфраструктура, що дозволяє створювати власні інформаційні ресурси.

Сьогодні надається величезне значення поняттю інформаційного суспільства: робота з інформацією набуває статусу "масового виробництва", інформація — "споживаним товаром" і водночас важливим для життєдіяльності ресурсом; інформаційні технології, техніка, телекомунікація стають базовими технологіями розвитку суспільства людини, а інформаційне середовище — новим середовищем життя людини. Так чи інакше, становлення інформаційного суспільства в нашій країні пов'язують із новими інформаційними технологіями у політиці, економіці, соціумі. Виникнення та зростання ролі як джерела інформації мережевих засобів також є наслідком розвитку ІКТ.

Визнається важливість інтернету у розвитку інформаційного суспільства, та нових способів управління на рівні держави (електронний уряд тощо). До схожих висновків призводять і дослідження у галузі масової комунікації та журналістики, зокрема. Нові інтерактивні медіа — веблоги, сайти онлайн-спільнот та проекти в

рамках концепції "журналістики участі", орієнтовані на висвітлення місцевих подій непрофесійними репортерами, відіграють важливу роль у розвитку сучасного суспільства. Вони є практичним втіленням низки положень у концепціях інформаційного суспільства та задають орієнтири для подальшого розвитку соціуму.

Отже, важливим каналом комунікації в інформаційному суспільстві є засоби масової інформації. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій у процесі поширення інформації збільшується роль інтернету. З цих двох тверджень можна констатувати, що у інформаційному суспільстві зростає роль мережевих засобів. У разі розвитку інформаційного суспільства, де індивід паралельно живе у двох реальностях — віртуальній і реальній, необхідно виділити також поняття "інформаційний простір". Це простір, де протікають усі інформаційні процеси: збір, обробка, зберігання, трансляція та споживання.

ВИСНОВКИ

Замість вертикальних зв'язків сучасне суспільство активно розвиває горизонтальні зв'язки. При цьому сьогоднішні вертикальні зв'язки працюють як згори донизу, так і знизу догори, останній варіант зв'язку обслуговують такі типи професійної діяльності, як паблік рілейшнз або виборчі технології. Телебачення дозволяє транслювати масову інформацію з центру в найвіддаленіші частини країни, але й інтернет має таку ж здатність. Названі "зв'язки" і можна розглядати як інформаційно-комунікаційний простір, який пов'язаний із простіром реальним — інформаційний простір диктує ті чи інші характеристики простору реального. Однак для цього потрібна серйозна підтримка об'єктів інформаційного простору реальними діями.

Інформаційний простір — сукупність інформаційних ресурсів та інфраструктур, які становлять державні та міждержавні комп'ютерні мережі, телекомунікаційні системи та мережі загального користування, інші транс-кордонні канали передачі інформації.

Література:

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія. К.: Либідь, 1996. 359 с.
2. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. К.: Ваклер, 2007. 304 с.
3. Фрідман М. Капіталізм і свобода. Пер. з англ. Неля Рогачевська. К.: Наш Формат, 2017. 216 с.

References:

1. Bell, D. (1996), Prykhid postindustrial'noho suspil'stva. Suchasna zarubizhna sotsial'na filosofiiia [The advent of post-industrial society. Contemporary foreign social philosophy], Lybid', Kyiv, Ukraine.
 2. Castells, M. (2007), Internet-halakyta. Mirkuвання schodo Internetu, biznesu i suspil'stva [The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business and Society], Vakler, Kyiv, Ukraine.
 3. Fridman, M. (2017), Kapitalizm i svoboda [Capitalism and Freedom], Nash Format, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 05.01.2025 р.*